

Angelika Juško-Štekele

AGLONAS SVĒTCEĻNIEKU PREZENTĀCIJAS: AUDIOVĪZUĀLIE KODI

Raksta izpētes priekšmets ir vairāk nekā simt gadu periodā par rituālu izveidojusies svētceļojumu tradīcija uz Aglonas baziliku – nozīmīgāko Latvijas kristietisko svētvieta. Izpētes objekts ir viens svētceļojuma rituāla posms – svētceļnieku grupu prezentācijas svētceļniekiem un jauniešiem veltītajā misē Vissvētākās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas svētkos Aglonā, kas koncentrētā veidā atklāj būtiskākos svētceļojuma rituāla audiāli un vizuāli uztveramos simboliskās valodas kodus. Svētceļnieku grupu vizuālā atribūtika un prezentācijas verbāli muzikālais saturs ne tikai metonīmiski atklāj daudzveidīgas svētceļnieku identitātes zīmes, bet dod iespēju iezīmēt svētceļojuma kā rituāla attīstības dinamiku un audiovizuāli uztveramās atribūtikas diahronisko attīstību gadsimta griezumā.

Atslēgas vārdi: svētceļojums, svētceļnieku prezentācijas, sensorā antropoloģija, rituāla simboliskā valoda, vizuālie kodi, audiālie kodi.

PRESENTATIONS OF AGLONA'S PILGRIM GROUPS: AUDIO-VISUAL CODES

The article „Pilgrimage to Aglona: Audio-Visual Codes” is dedicated to Aglona pilgrimage, which is considered a significant element of intangible cultural heritage of Latvia. The importance of this tradition has been acknowledged by its vitality: in spite of the historical complexities, the tradition of Aglona ritual pilgrimage has survived for more than a century and in due course has strengthened its value in practice and social memory of the community. At the same time it is not a rigid value based in the past; instead it exists on its own and develops according to the dialectical patterns of ritual.

The aim of the article is to investigate the most significant audio-visual codes featured in Aglona pilgrimage, by revealing the most distinctive expressions of identity among pilgrims and by highlighting the diachronic development of audio-visually perceptible attributes relevant to the pilgrimage. The subject of the research is a specific part of the pilgrimage ritual – presentations of pilgrim groups on Assumption Day of the Virgin Mary into Heaven on August 14, which are staged during the holy mass dedicated to pilgrims and youth. Typologically presentations staged by pilgrim groups are being viewed as a closure phase (postliminal rite) of a transition ritual (liminal rite).

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2016.8.2232>

The article examines 93 presentations prepared by pilgrim groups in 2014, 2015 and 2016. For data acquisition an on-site observation was applied, which falls under the definition of the sensory anthropological meaning (Howes 2003:54). Analysis of presentations staged by pilgrims was conducted by means of structurally semiotic approach that allows defining the specific symbolic language of the pilgrimage while displaying sensory perceptible ritual codes of the pilgrimage – visual and audial codes, i.e. the visual attributes of pilgrim groups and verbally musical representations with their characteristic performative and reproduction elements.

The visual code of pilgrimage refers to various aspects of social identity. The affiliation to religious identity has been presented by such religious symbols as cross, flags belonging to various congregations, religious movements or separate Christian communities, tablets with images of pilgrimage patrons and visualisations of the intent of participation in pilgrimage; locally patriotic identity has been attested by the flag of the country, region, municipality or city. The research confirms that religious symbols (especially cross) and the related ceremonies are becoming more modest, whereas locally patriotic representations are expanding, thus marking the geographical circumference of the pilgrimage and confirming Aglona as a sanctuary of international significance. The clothing of participants reflects either their professional identity (National Armed Forces, clergymen, nuns) or affiliation to a specific interest group (European Guides).

The audial codes are explored within the repertoires of pilgrim presentations, appearing in the form of performance and reproduction. Metonymically, the audial codes in pilgrim presentations contain the most essential functions related to the ritual in general and demonstrate such inherent features of the postmodern culture as interplay of the traditional and the innovative. The traditional values have been represented by sacred symbols and topics, but the innovative by artistic performance techniques: method of exact dating, typological generalizations directed towards community identity generation, stylization of texts drawn from other cultural areas (folklore, pop culture). The verbal codes of pilgrim groups in turn manifest ambivalence that is inherent to the pilgrimage ritual in general and marks not only the text, but also a the dialogue among generations and values. The audio-visual codes being organically embedded in the symbolic system of pilgrimage ritual language reveal multi-layered dialogue on cultural values, which is present within the ritual at subject, text and action level.

Keywords: pilgrimage, sensory anthropology, symbolic language of ritual, visual codes, audial codes.

Ievads

Aglonas bazilika kopš 1995. gada ar likuma spēku oficiāli ieguvusi starptautiskas svētvietas statusu (Likums 1995), vienlaikus nosakot, ka tā ir Latvijas kultūrvēsturiskā mantojuma daļa – kultūras piemineklis un reliģisku svētceļojumu vieta. 1998. gadā

Aglonas bazilika iekļauta Valsts kultūras pieminekļu sarakstā (aizsardzības numurs 6491), savukārt Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līguma 12.2. pants nosaka, ka Svētais Krēsls piešķir Aglonas Svētvietai „starptautiskas svētvieta” statusu (Likums 2002).

Viens no būtiskākajiem Aglonas bazilikas, kā reliģisko svētceļojumu vietas, atbalsta pasākumiem ir svētceļojumi uz Aglonu, kam līdz šim Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma līmenī nav pievērsta pienācīga vērība. Pasaules nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā (*World Heritage List*) svētceļojums kā būtisks kultūras mantojuma elements atzīts jau vairākkārt. Piemēram, 1993. gadā pasaules nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā tika iekļauts Santjago de Kompostela (*Santiago de Compostela*) svētceļojums uz Sv. Jēkaba atdusas vietu Spānijā, 2011. gadā pasaules nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvajā sarakstā nominēts divdesmit četrus stundu svētceļojums uz Sinakaras svētnīcu Peru, 2013. gadā – *Sufi* kopienas triju dienu ikgadējais svētceļojums uz musulmaņu mistiķa Saida Šeiha (*Sidi Cheikh*) mauzoleju Alžīrijā, 2015. gadā – septiņu dienu *Sbuâ* svētceļojums uz Alžīrijas svētvieta *Gourara* (WHL).

Aglonas svētceļojums konceptuāli atbilst nozīmīgāko pasaules mērogā par nemateriālās kultūras vērtībām atzīto svētceļojumu rādītājiem. Tā vēsture ietucas 20. gs. sākumā, kad fiksētas pirmās liecības par oficiāli organizētiem svētceļojumiem uz Aglonu (Gulbeniets 1909: 1), tas tradicionāli pulcē desmitus un simtos tūkstošu skaitāmu svētceļnieku. Pēc Aglonas oficiālā tūrisma portāla ziņām lielākais svētceļnieku skaits Aglonā bija 2000. gadā, kad Aglonas svētkus apmeklēja 450 000 svētceļnieku (Miķelsone 2011). Svētceļnieku ceļi stiepjas no dažiem desmitiem līdz vairākiem simtiem kilometru gan Latvijas teritorijā, gan ārzemēs. Aglonas svētceļojums aptver vairākas nemateriālā kultūras mantojuma izpratnei būtiskas iezīmes. Pirmkārt, tas satur ievērojamas liecības par katoliskās kultūras tradīcijām Latvijā un ir cieši saistīts ar Aglonas bazilikas kā starptautiskas svētvieta statusa uzturēšanu. Otrkārt, tas pastarpināti saistās ar Latvijas dabas skaistuma un kultūras vērtību iepazīšanu un, treškārt, tas satur dzīvas (daudzkārt arī paaudzēs pārmantotas un daudzveidīgas identitātes ilustrējošas) rituālas tradīcijas, kas atklājas svētceļojuma rituālās valodas kodos un modifikācijās.

Mērķis, avoti un metodes

Raksta mērķis – identificēt būtiskākos audiovizuālos kodus Aglonas svētceļnieku prezentācijās, atklājot būtiskākās svētceļnieku identitātes izpausmes un iezīmējot svētceļojuma audiovizuāli uztveramās atribūtikas diahronisko attīstību.

Par izpētes objektu izvēlētais svētceļojuma rituāla posms – svētceļnieku grupu prezentācijas svētceļniekiem un jauniešiem veltītajā misē Vissvētākās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas svētkos Aglonā 14. augustā – piesaka virkni ar svētceļojuma kā rituāla izpratni saistītu problēmjautājumu: vai un kādas izmaiņas notikušas svētceļojuma rituāla attīstībā, kāda vieta svētceļojuma rituāla struktūrā ierādāma svētceļnieku prezentācijām, kā svētceļnieku prezentāciju audiovizuālā

simbolika sasauca ar svētceļojuma simbolisko valodu un, beidzot, kā svētceļnieku prezentāciju audiovizuālie kodi atklāj svētceļojuma ideoloģisko un kultūras kontekstu.

Tipoloģiski svētceļnieku grupu prezentācija saskaņā ar etnogrāfa Arnolda van Genepa (*Arnold van Gennep*) teoriju ietilpst svētceļojuma kā trīsdaļīga pārejas rituāla noslēguma posmā (*postliminal rites*), kas apliecina rituāla dalībnieku „inkorporāciju jaunajā pasaulē” (Gennep 1921: 21), pēc pārbaudījuma ceļa (*liminal rites*) ienākot sakrālajā centrā. Diahroniski ienākšana sakrālajā centrā kā svētceļojuma rituāla posms piedzīvojis zināmas pārmaiņas. 20. gs. sākuma liecībās sastopamas ziņas par svētceļniekus ritualizētu sagaidīšanu pie Aglonas robežas: *Parosti Aglyunas procesija vysod sateik svatcelotojus: aizit priškā toli uz teiruma satikt sovus broļus un mosas* (Pudāns 1929: 236). Svētceļnieku sagaidīšana ar baznīcas zvanu skaņām, izejot priekšā priesterim un svinīgi ievēdot svētceļniekus pa bazilikas galvenajos ieeju esot vēl saglabājusies pirmajos atjaunotās svētceļojumu tradīcijas gados (20. gs. 90. gadu sākumā), bet mūsdienās svētceļnieku rituālās sagaidīšanas funkciju veic svētceļniekiem veltītā svētā mise, kur svētceļnieku grupas atskatās uz noiето ceļu, vienlaikus pastarpināti ilustrējot būtiskākos svētceļojuma rituāla audiāli un vizuāli uztveramos simboliskās valodas kodus.

Arī pati svētceļniekiem veltītā mise vēsturiski piedzīvojusi zināmas pārmaiņas. Uzskatāmi tas redzams Mises nosaukumos Aglonas svētku programmās. Līdz 2005. gadam tā veltīta svētceļnieku sagaidīšanai, no 2006. gada pieteikta kā mise jaunatnei un svētceļniekiem. Šādu paaudžu dialoga veidošanos kā būtisku rituāla pazīmi pamato folklorista Alberta Baiburina (*Альберт Байбурин*) rituāla ambivalentās dabas teorija. No vienas puses, rituālu iespaido centrīecies spēki, kas izpaužas kā tendence *uz uzvedības modeļu unifikāciju, tipizāciju, vispārpieņemtu uzvedības shēmu un standartu iedzīvināšanu*, no otras – rituāla dabu nosaka arī centrībēdzes mehānisms, kas iespaido *uzvedības modeļu variēšanos, to daudzveidību* (Байбурин 1993: 4).

Rakstā tipoloģiski analizētas 93 svētceļnieku grupu prezentācijas 2014., 2015. un 2016. gadā. Datu ieguvei izmantots līdzdalīgais novērojums, raksta autorei piedaloties svētceļojumos un klātienē vērojot svētceļnieku grupu prezentācijas. Pamatā šāda pētnieciskā stratēģija ietilpst t. s. sensorās antropoloģijas izpratnē, kas uzsver *maņu īpašo nozīmi, lai saprastu, kā cilvēki komunicē ar sabiedrību un vidi* (Howes 2003: 54). Novērojuma laikā iegūts svētceļnieku prezentācijas ilustrējošs analītisks materiāls – 428 fotogrāfijas un 94 prezentāciju tekstu pieraksti, kas ietilpst raksta autores personiskajā arhīvā.¹

Svētceļnieku prezentāciju analīze veikta, izmantojot strukturāli semiotisko pieeju, kas ļauj definēt svētceļojuma īpašo simbolisko valodu, par pamatu izmantojot

¹ Atsaucēs uz raksta autores personisko arhīvu lietots četru elementu šifrs (A/15/F/23), kur pirmais elements (A) norāda atsauci uz arhīvu; otrais elements (14/ 15/ 16)) apzīmē datu ieguves gadu; trešais elements (I/ P/ F) – interviju (I), prezentācijas testa pierakstu (P) vai fotogrāfiju (F) un, beidzot, ceturtais elements – attiecīgās vienības numerāciju materiālu kopā.

Jekaterinas Kalužņikovas (*Екатерина Калужникова*) izstrādāto svētceļojuma simboliskās valodas struktūru, kur izdalīti personāžu (sagrālie personāži un svētceļojuma dalībnieki), telpiskais (sagrālais centrs un ceļš uz to), temporālais (sagrālo personāžu pielūgsmes saikne ar saimnieciskajiem kalendārajiem cikliem), akcionālais (došanās uz sagrālo centru un atgriešanās no tā), priekšmetiskais (sagrālie priekšmeti), verbālais, muzikālais (verbāli muzikālais svētceļojuma repertuārs) un tēlojošais (sagrālo personāžu un simbolu atainojums) kodī (pēc: Kalužņikova 2007: 10). Rakstā uzmanība veltīta sensori, šai gadījumā – ar redzi un dzirdi uztveramajiem svētceļojuma rituāla kodiem – svētceļnieku grupu vizuālajai atribūtikai un verbāli muzikālajai reprezentācijai, kam piemīt performances un reprodukcijas iezīmes.

Svētceļnieku vizuālā atribūtika

Svētceļnieku vizuālā atribūtika aptver rituāla simboliskās valodas priekšmetisko un tēlojošo kodu. J. Kalužņikovas shēmā priekšmetiskajā kodā ietilpst dažādi rituāla aksesuāri un to detaļas (Kalužņikova 2007: 14), iekļaujot gan svētceļnieku apģērba elementus, gan dažādus sociālās identitātes aspektus reprezentējošus atribūtus: krustus, karogus, planšetes u. tml. Vizuālām zīmēm nepārprotami piemīt simbolisks raksturs.

Saskaņā ar antropologa Viktora Tērnera (*Victor Turner*) teoriju *simboli ir mazākā rituāla vienība, kas saglabājusi rituālās uzvedības iezīmes* (Тэрнер 1983: 33) Neskatoties uz to, ka Aglonas svētceļojuma vizuālajiem simboliem ir atšķirīga funkcionālā kapacitāte, tie metonīmiski signalizē par svētceļojuma rituāla vispārējo struktūru, kas aptver tā simboliskos, aksioloģiskos, teliskos (uz mērķi orientētos) un sociālo lomu īstenošanās aspektus. Rakstā vizuālo zīmju raksturojumā lielāka uzmanība veltīta tieši sociālo lomu reprezentācijai, kas īstenojas kā piederības apliecinājumi gan reliģiskā, gan dažādos lokālpatriotisma līmeņos.

Reliģiskā identitāte

Par reliģisko identitāti svētceļnieku prezentācijās liecina tādi reliģiski simboli kā krusts, draudžu, reliģisko kustību un atsevišķu kristiešu kopienu karogi, planšetes ar svētceļojuma patronu attēliem un svētceļojuma nodoma vizualizācijām. Tie veic vairākas funkcijas: nodrošina draudzes svētceļnieku sagrālo aizsardzību svētceļojuma laikā, norāda uz grupas piederību draudzei, liecina par draudzes tradīcijām un kalpo par sava veida svētceļojuma relikviju, jo saskaņā ar senākajām svētceļojuma tradīcijām, visi priekšmeti, kas pabijuši svētajā zemē, saglabāja savu svētību, arī atgriežoties atpakaļ (Stikāne 2011). Reliģiskā atribūtika apliecina dažādas savstarpēji pārklājošās svētceļnieku reliģiskās identitātes aploces – no universālas kristietības vērtību reprezentācijas (krusts), līdz baznīcas draudžu, katoļu izglītības iestāžu un reliģisko kustību piederības zīmēm un svētceļojuma, tā mērķa (Aglonas Dievmāte) un nodoma ilustrācijām (patroni), kā arī individualizētiem svētceļnieku piederumiem.

Jau viduslaiku svētceļojumu aprakstos iespējams atrast liecības par pieciem svētceļnieka simboliem: *sarkanu krustu uz apģērba, pelēku cepuri ar krusta zīmi, daudzos gadījumos – bārdu, ūdens blašķi un ēzeli* (Ralls 2007: 144). Savukārt krustiņš ar Svētā vaiga (*Santo Volto*) krucifiksa attēlojumu un Jēkaba gliemežvāks viduslaikos kalpoja par svētceļnieku zīmi un relikviju (pēc: Craughwell 2011: 120). Šīs svētceļnieku relikvijas arheoloģiskajos izrakumos atrastas arī Latvijas teritorijā (sk. Stikāne 2011).

Fragmentāras liecības par Aglonas svētceļnieku zīmēm saglabājušās arī 20. gs. sākuma Latvijas periodikā. Piemēram, 1928. gadā visiem svētceļniekiem no Katoļu jaunatnes biedrības Rīgas nodaļas pie krūtīm tikušas piespraustas svētceļnieku zīmes (Svatceļotojs 1928: 292). Biežāk sastopamas liecības par svētceļojuma sākuma un vidus posma atribūtiķu, kur nemainīgi pieminēts krusts un baznīcas karogi: *Svātceļōtōju pulkam prīškā teik nasts krysts un bīži ari bazneicas karūgi* (B.a. 1935: 414).

Krusts arī atjaunotajā Aglonas svētceļojumu tradīcijā ir obligāts svētceļnieku grupu simbols, kas apliecina svētceļojuma sakrālo būtību. Svētceļojuma rituāla kontekstā krusta nešana svētceļnieku grupas priekšgalā asociējas ar krustaceļu kā pārbaudījumu, pat apzināti izvēlētu ciešanu ceļu, ko simbolizē arī krustā sistā Jēzus tēls. Krusta īpašo nozīmi svētceļojumā apliecina arī krusta nesēja statuss – viņam jāiet svētceļnieku grupas priekšgalā, un pārējie svētceļnieki nedrīkst steigties krustam pa priekšu.

Pamatā svētceļnieku grupu prezentācijās redzami katoļu konfesijai raksturīgie pārnēsājami krucifiksi vai no neapdarināta koka izgatavoti vienkārši krusti. Gan krucifiksi, gan krusti pārsvarā rotāti ar lauku ziediem un vainagiem, kurus svētceļojuma laikā katru dienu atjauno. Ir arī konkrētām nodomam veltīti svētceļnieku krusti, piemēram, 2014. gadā ar Ogres svētceļnieku grupu Aglonā nonāca Latvijas III Jauniešu dienu krusts, kas bija 3 metrus garš un vienlaikus to vajadzēja nest trīs cilvēkiem.

Lai gan krusts ir nemainīgs Aglonas svētceļojumu simbols, tā vizuālais veidols tipoloģiski ir piedzīvoji izmaiņas. To apliecina acīmredzamā krusta demokratizācija, vienkāršošanās. Aizvien biežāk sastopami svētceļnieku krusti no neapdarināta koka, bez krustā sistā tēla, arī krusta ceremoniālais statuss vienkāršojas. Piemēram, ja Rēzeknes Sāpju Dievmātes draudzes svētceļnieki vēl 2013. gadā svētceļojumā nesa galveno ar saules stariem rotāto krucifiksu, divus ar zvaniņiem un lentām rotātus pavadošos krustus un vēl divus ar saules zīmi rotātus stilizētus pavadošos krustus, tad sākot ar 2014. gadu ir palicis tikai viens ar ziediem rotāts krucifikss.

Otrs populārākais svētceļojuma atribūts, kas tradicionāli pavada svētceļniekus ceļā uz Aglonu un kalpo par vizuālo simbolu svētceļnieku grupas prezentācijā, ir draudžu karogi un citi piederību draudzei apliecināši aksesuāri: planšetes, informācija par draudzi apģērba elementos, piemēram, lakatiņos un krūšu nozīmēs. Draudžu karogu ģeogrāfiskā aploce Aglonas svētītos aptver visu Latviju, lai gan kopējā Latvijas draudžu statistikā svētceļnieku grupu skaits šķiet mazskaitlīgs. Ņemot vērā,

ka Latvijā ir 187 katoļu draudzes un misijas punkti (statistika no www.katolis.lv), tad katru gadu Aglonā sevi prezentējošās svētceļnieku grupas ar uzsvērtu piederību draudzei veido mazāk par 2%.

Reliģisko simboliku papildina konkrētas ar svētceļojuma mērķi un nolūku saistītas vizuālas reālijas svētceļojuma atribūtos un apģērbā. Piemēram, 2015. gadā svētceļnieku grupu no Jelgavas vienoja gaiši zili krekliņi, ko sirds pusē rotāja Aglonas Dievmātes attēls un norāde „Jelgava–Aglona” (A/15/F/48), Bebrenes svētceļnieku grupa nesa karogu ar Aglonas Dievmātes attēlu (A/15/F/69), bieži svētceļnieku atribūtikai papildina Aglonas bazilikas stilizēts siluets (A/15/F/143), Dievmātes svētbildes (A/15/F/102), Jaunavas Marijas un Jēzus bērna attēli visdažādākajos izpildījumos (A/15/F/104), šādi apliecinot katoļticībai raksturīgo Dievmātes godināšanu. Svētceļojuma maršruta norādes ir vizualizētas gan pārnēsājamās svētceļojuma aksesuāros (karogos, planšetēs), gan iestrādātas svētceļnieku apģērbā. Piemēram, karogs Līvāni–Aglona, papildināts ar Līvānu baznīcas un Aglonas bazilikas zīmējumiem un svētceļojuma moto: „Ar cerību uz ticību, ar mīlestību uz Aglonu” (A/15/F/89), bet norāde uz Liepājas svētceļnieku karoga “Liepāja–Aglona 27.VII–13.VIII 2015” (A/15/F/116) liecina, ka atsevišķi aksesuāri tiek gatavoti konkrētam svētceļojumam.

Reliģisko vizuālās atribūtikas klāstu svētceļnieku prezentācijās papildina svētceļojumu un draudzes svēto un patronu attēli karogos, planšetēs u. c. vizualizācijas, kam nereti pievienots arī svētceļojuma moto vai nodoms. Piemēram, 2015. gadā svētceļojumā Gulbenes Vissvētākā Sakramenta draudzes svētceļnieki ceļā uz Aglonu devās zem Latvijas priestera mocekļa Vladislava Litaunieka karoga un viņa teiktajiem vārdiem kā svētceļojuma moto: „Ja grauds, zemē iekritis, nomirs, tas nesīs daudz augļu” (A/15/F/75), Grīvas katoļu draudzes svētceļnieki ar Sv. Jāņa Pāvila II attēlu karogā un moto: „Lūdzies par mums!” (A/15/F/142), bet Mātes Terēzes māsu draugu grupa svētceļojumā nes savas patroneses mātes Terēzes attēlu (A/15/F/103).

Tipoloģiski, saskaņā ar V. Tērnera rituāla teoriju, par dominējošajiem simboliem svētceļnieku vizuālo reliģisko zīmju grupā uzskatāmi krusts, Aglonas bazilika un Dievmāte, kas ir daudznozīmīgi, ieņem centrālo vietu svētceļojuma rituālā, ar tiem ir saistīti vairāki t. s. „enklītiskie jeb pakārtotie simboli” (Тэрнер 1983: 36).

Lokālpatriotiskā identitāte

Otra vizuālo simbolu grupa, kas piesaista uzmanību Aglonas svētceļnieku prezentācijās Aglonā 14. augustā, ir dažādi lokālidētātes apliecinājumi, kas aptver nacionālo, etnisko, novadu, skolu un svētceļnieku grupas identitāti gadījumos, kad piederības zīmēm nav tieša reliģiska rakstura.

Nacionālo un etnisko simboliku pārstāv valstu un reģionu karogi, kas vienmēr ir papildus atribūti reliģiskajai un/ vai citai lokālpatriotiskai simbolikai. Visbiežāk svētceļnieku grupu simbolu klāstā parādās Latvijas valsts karogs. Latvijas valsts oficiālo simbolu lietošana Aglonas svētceļojumā bija populāra jau pirmajā Latvijas

valsts neatkarības posmā. Būdamā cieši saistīta ar Latvijas neatkarības ideju, šī tradīcija tika pārmantota arī atjaunotajā Latvijā. Latvijas karoga simbolika – lentītes ar sarkanbaltsarkano svītrojumu rotā arī krucifiksus, draudžu karogus un kā individuāli rotājumi izmantotas svētceļnieku aprocešs.

Lokālpatriotismu reģionālā mērogā apliecina Latgales karogs, kas, kopš 2010. gada, kad tas pirmo reizi lietots reprezentācijas nolūkos (pēc: Gusāns 2012: 382), jau kļuvis par vienu no atpazīstamākajiem Latgales simboliem. Latgales karoga nesējs svētceļnieks Jāzeps norāda, ka nes karogu svētceļojumā katru gadu un uzskata to par savu pienākumu (A/14/I/1). Novada un pilsētu identitāti apliecina novadu karogi, piemēram, Ilūkstes novada karogs (A/15/F/131), Valmieras pilsētas karogs (A/15/F/82), izglītības iestāžu identitāti – Rēzeknes Katoļu ģimnāzijas karogs (A/15/F/66).

Lokālpatriotiskās identitātes atribūtika uzrāda divas tendences. Pirmkārt, tā liecina par identitātes aploču pārklāšanos gadījumos, kad kopā tiek nesti novadu un pilsētu karogi ar valsts karogu vai, piemēram, Latgales karogs un Polijas karogs svētceļnieku grupā, kuras mecenāts ir Latgales iedzīvotājs ar poļu izcelsmi (A/16/F/224). Citvalstu karogi norāda arī uz Aglonas svētceļojuma starptautisko raksturu, kas fiksēta jau padomju gados, kad Aglonā ieradušies svētceļnieki no Krievijas, Lietuvas un Baltkrievijas u. c. valstīm (Puisāns 1984: 31).

Citas sociālās identitātes

Svētceļnieku grupu prezentācijas ļauj spriest arī par profesionālo un citām sociālajām identitātēm, ko apliecina svētceļojumu dalībnieku apģērbs. Šai grupā ietilpst nevis atsevišķi apģērba elementi, bet gan formas un amata tērpi, kas uzrāda piederību profesionālajām (nacionālo bruņoto spēku karavīri, garīdznieki, mūķenes) un interešu (Eiropas gaidas) grupām.

Latvijas karavīru svētceļnieku grupa veic svētceļojumu uz Aglonu, sākot no 2014. gada, un prezentē savu svētceļojumu, ģērbusies formastērpos. Karavīru identitātes zīmes metonīmiski liecina par viņu kā profesionālas kopienas galvenajām vērtībām – Latvijas Valsts karogs norāda uz nacionālo, krucifikss – uz reliģisko identitāti. Karavīru aksiosfēru papildina arī viņu verbālā prezentācija, kas tradicionāli izpaužas kā spilgta reliģisko, nacionālo un profesionālo vērtību sinerģija: *Līdzināties, mierā! Jēzus godam sveikt! Pirmā karavīru svētceļnieku grupa uz Aglonu! Izgājām 5. augustā, gājām 29 dienas. Jēzus Kristus ir dzīvs Nacionālajos bruņotajos spēkos, dzīvs ierakumos un poligonā!* (A/14/P/30).

Svētceļnieku vidū izceļas arī svētkalpotāju amatu tērpi (A/15/F/146). Garīdzniekiem Aglonas svētceļojumu tradīcijā ir iniciāla loma. 20. gs. sākuma avotos atrodam liecības, ka Latgalē tieši baznīckungu vadībā notikušas pirmās organizētās procesijas uz Aglonu: *Pērn J. muižas baznīckungs ar procesiju gāja uz Aglonas klosteri, ceļmalas ļaudīm šis skats bija neparasts* (Gulbeniets 1909: 1). Svētceļojumu uzplaukuma periodā līdz Otrajam pasaules karam garīdznieks bija neatņemama procesijas sastāvdaļa, tas vienmēr gāja svētceļnieku grupas priekšgalā

un ievada svētcēlniekus Aglonā: *Svētcēlnīku pulkam priškā teik nasts krysts un bīži ari bazneicas karūgi. Aiz tim sekoj bazneickungs un tad simti ticeigū* (B.a. 1935: 414). Arī jaunākajā svētcēlojumu tradīcijā svētkalpotāji (garīdznieki, mūķenes) mēdz pavadīt svētcēlnieku grupas un reizumis piedalās arī svētcēlojumu prezentācijās.

Vēsturiski saikni ar gadsimta sākuma svētcēlojuma tradīciju uzrāda arī gaidu klātie Aglonas svētkos. 20. gs. 30. gados liecībās nav uzsvērts gaidu tērps (B. a. 1936: 4), savukārt mūsdienu tradīcijā gaidas no katoļu jauniešu organizācijas „Eiropas skauti un gaidas” piesaista uzmanību tieši ar saviem formastērpiem. Eiropas gaidas piedalās to grupu prezentācijās, kurās piedalījušās kā svētcēlnieces – tās ir Šķilbēnu un Baltinavas, kā arī Rēzeknes Sāpju Dievmātes draudze (A/15/F/148).

Audiālie kodi

Pie audiālajiem kodiem rakstā skatīts svētcēlnieku prezentāciju repertuārs, lielāku uzmanību vēršot uz prezentāciju saturu, mazāk pievēršoties muzikālajam pavadījumam, kas varētu būt atsevišķa pētījuma objekts. Arī J. Kalužņikovas rituāla simboliskās valodas teorijā verbālais kods tiek skatīts atsevišķi no muzikālā, akcentējot sakrālos tekstus vārdus un terminus, kurus lieto svētcēlnieki dažādos rituāla posmos (Калужникова 2007: 10). Svētcēlnieku prezentāciju verbālais saturs pamato A. Baiburina teoriju par rituāla ambivalento dabu un ilustrē svētcēlojuma rituāla aksioloģiskos aspektus, kas atklājas caur prezentācijai raksturīgo performanci un reprodukciju.

Izvērtējot svētcēlnieku prezentāciju saturu, jāņem vērā vairāki aspekti: pirmkārt, svētcēlnieku prezentācija ietilpst svētcēlojuma kā pārejas rituāla trešajā posmā, kad svētcēlnieki ieradušies sakrālajā centrā un ieguvuši jaunu statusu, otrkārt, prezentācija tradicionāli tiek veidota kā atskats uz pārbaudījumu ceļu, akcentējot tos svētcēlojuma rituāla notikumus vai pārdzīvojumus, kas svētcēlniekiem šķituši paši būtiskākie vai vērtīgākie pārbaudījumu ceļā, treškārt, svētcēlnieku prezentācija ir sava veida performance, uzstāšanās, kas vērsta uz garīgās dzīves vadītājiem un citiem svētcēlniekiem un kas paredz zināmus teatralizētus elementus.

Saskaņā ar V. Tērnera performances teoriju katrs rituāls ir sociālo īstenību transformējoša performance, kas satur būtiskākās kultūras procesu klasifikācijas, kategorijas un pretrunas (pēc: Turner 1979: 64). Arī svētcēlnieku prezentācijas metonīmiski satur visas būtiskākās rituālam kopumā piemītošās funkcijas un demonstrē postmodernajai kultūrai raksturīgo tradicionālā un novatorā saspēli, kur tradicionālās vērtības pārstāv sakrālie simboli un tematika, savukārt novatorās – mākslinieciskās performances paņēmieni, starp kuriem izceļas precīzās datēšanas paņēmieni, uz kopienas identitātes ģenerēšanu vērsti tipoloģiski vispārinājumi, citu kultūras sfēru (folklorā, popkultūrā) tekstu stilizācijas.

Sakrālās tēmas

Sakrālās tēmas svētcēlnieku prezentācijās kalpo par savdabīgu svētcēlojuma ideoloģisko freimu. Sevišķi spilgti šo ideoloģisko pozīciju piesaka svētcēlojuma

devīzes, kas bieži ir saistītas ar Katoļu baznīcas izsludinātajiem jubilejas vai tematiskajiem gadiem. Piemēram, 2016. gadu pāvests Francisks izsludināja par „Žēlsirdības ārkārtas Jubilejas gadu”. Šī gada devīze bija „Žēlsirdīgi kā Tēvs”, kas ņemta no līdzības par pazudušo dēlu un tēvu, kurš dēlu žēlsirdīgi atkal uzņēma mājās, neskatoties uz viņa pagātnes kļūdām (pēc: B. a. 2016). Žēlsirdības gada noskaņās tika pieteiktas arī vairums svētcēlnieku grupu devīžu, piemēram: *Svētīgi ir žēlsirdīgie; Kunga žēlsirdību es slavēšu mūžam*, u. tml. 2015. gadā pāvests Francisks vēltīja konsekrēto personu identitātei un misijai, arī svētcēlojumu devīzēs redzama garīgas personības interpretācija: *Svētīgi ir sirdsšķīstie, jo viņi skatīs Dievu (A/15/F/116); Kur nāk lepnība, tur nāk arī negods, bet gudrība mīt pazemīgajos (A/15/F/116)* u. tml.

Tomēr sakrālās tēmas ne vienmēr saistītas ar ideoloģisko „virsbūvi”. Svētcēlnieku prezentācijās parādās arī zināma brīvdomība, kas apliecina rituāla dialogisko struktūru un veido pāreju no sakrālās tematikas uz sadzīvisko. Sakrālajai izpratnei pilnībā atbilstošas, tomēr ar zināmu pretenziju uz individualizētu sakralitātes izpratni ir tādas devīzes, kā, piemēram: *Uz Aglonu var iet arī bez nodoma, vienkārši Dieva godam (A/15/P/7)* vai *Mēs neesam kurmji, un Jēzus nav slazds, mēs visi esam Jēzus sirdspuksti (A/15/P/14)* u. tml. Beidzot aplūkotajā periodā tika fiksētas arī devīzes, kas akcentē sadzīves norises, svētcēlojuma laika apstākļus, piemēram Latvijas Nacionālo bruņoto spēku karavīru – svētcēlnieku grupas devīze 2016. gadā – *No raining, no training (A/16/P/33)*.

Svētcēlojuma sakrālo tematiku papildina arī sakrālie un sadzīviskie nodomi. Sakrālie nodomi dalāmi divās grupās – uz kopienas labklājību (baznīcas vienotības nodoms, pateicība par Siguldas baznīcas atjaunošanu, lūgšanās par mieru pasaulē, lūgšanās par (daudzbērnu) ģimenēm u. tml.), kas tiek prezentēti kā kopīgais svētcēlnieku grupas nodoms, un uz individuālo izaugsmi vērstie nodomi, kas, kā liecina svētcēlnieku aptaujas, aptver gan dažādus svētcēlnieku garīgās pilnveidošanās motīvus (grēku nožēlu, piedošanu un gandarīšanu, fiziska vai garīga dziedināšana, fiziskā un/ vai garīga dziedināšana, laimes meklējumi, vēlme apmeklēt Aglonas baziliku un tās apkārtni, piedalīties noslēguma svētku dievkalpojumā), gan arī sadzīviskus iemeslus (atpūsties, pārbaudīt savu izturību, pierādīt sev, ka var iziet tālu ceļu kājām, ceļošana pa Latvijas vietām, izdzīvošanas iemaņu (iemācīties salikt telti, izveidot ugunsgrūdu u. tml.) apguve (Karamiševa 2014). Zīmīgi, ka svētcēlnieku misē parasti tiek prezentēti garīgie uz kopienas labklājību vērstie nodomi, individuālā (jo sevišķi sadzīviskā motivācija) tiek atklāta tikai individuālās intervijās. Šādu tendenci pamato vācu antropologa Kristofa Vulfa (*Christof Wulf*) rituālam piedēvētā ideālu, kolektīvo kārtību producējošā funkcija. Rituāls, kā norāda zinātnieks, ir *vērsts uz kopīgu kārtību, kas kļūst obligāta katram kopienas loceklim* (Wulf 2004: 19). Šo ideālo kārtību ilustrē arī prezentācijā nereti uzsvērtā svētcēlnieku grupas kopība, kas idealizēti tiek pieteikta kā *viena liela ģimene (A/15/P/5)* vai kā *neliela un draudzīga grupa (A/15/P/18)*. Sakrālā vispārinājuma austāko pakāpi kopības ideja uzrāda Rīgas Svētās Ģertrūdes evaņģēliski luteriskās draudzes svētcēlnieku prezentācijā

2015. gadā: *Mēs esam viena Kristus miesa, viena Kristus baznīca* (A/15/P/22).

Kopīgajā sakralizētajā kārtībā šķietami neiederīgie elementi parādās tādās mākslinieciskās performances izpausmēs kā precīzas datēšanas paņēmieni un citu kultūras sfēru (folklorā, popkultūrā) tekstu stilizācijas. Abi šie paņēmieni kontrastē ar patētisko sakrālo naratīvu, ieviesdami svētceļnieku prezentācijās spēles elementus, kas ne vienmēr šķiet pieņemami dogmatiskajai tradīcijai. Šo pretrunu 2016. gada svētceļnieku misē nodemonstrē arī kardināls Jānis Pujāts, lūdzot svētceļniekus runāt īsi, konkrēti, bez liekas uzjautrināšanās. Tomēr centrīecies spēkiem, kas nodrošina vispārpieņemtu uzvedības shēmu un standartu iedzīvināšanu, pēc rituāla iekšējās stratēģijas likumiem, pretī stājas centrbēdzes mehānismi, kas iespaido uzvedības modeļu variēšanos un daudzveidību.

Precīzas datēšanas paņēmieni

Precīzas datēšanas paņēmieni tradicionāli tiek izmantoti vēsturiskos naratīvos, kas pretendē uz pagātnes notikumu atveides ticamību un tiecas saglabāt un zināmā mērā arī veidot kolektīvo atmiņu. Precīza datēšana aptver laika, telpas un notikumu dimensiju. Dažādas manipulācijas ar precīzas datēšanas principu (tā ignorānce, pārspīlējums, pašmērķīga datu atlase) attiecīgi iespaido notikuma uztveri, mazinot objektivitāti, ticamību un ieviešot jaunas, nereti arī emocionāli ekspresīvas nianšes pagātnes notikumu uztverē un interpretācijā.

Svētceļnieku prezentācijās šis naratīvs parādās retrospekcijas formā – svētceļnieku grupas pārstāvji atlasa būtiskākos svētceļojuma notikumus, izveidojot kodētu vēstījumu par svētceļojuma rituāla invarianto struktūru, kurā tradicionāli ietilpst visai precīzi dati par svētceļnieku skaitu, sastāvu, maršrutu un notikumiem.

Svētceļnieku skaits grupā ir objektīva un dokumentāri fiksēta informācija, ko uzskaita arī Aglonas bazilikas informācijas centrs. Salīdzinot ar 20. gs. sākuma Aglonas svētceļotāju statistiku, kājām svētceļojošo grupu skaits būtiski nav mainījies, piemēram, 1938. gadā *organizētā veidā svātceļotāju beja sagōjis ap 40 pulku* (B. a. 1938: 405). Rakstā aplūkotajā periodā svētceļnieku grupu skaits, pēc raksta autore fiksētās statistikas svārstījies 30 grupu līmenī: 2014. gadā – 35, 2015. gadā – 25, 2016. gadā – 35 grupas. Svētceļnieku skaits grupās 20. gs. pirmajā pusē visbiežāk ticis mērīts simtos: *Atīt ari svātceļōjums nu Rēzeknes – 600 cylvāku bk. Gaileviča vadeibā. (..) Dreizi pēc tam tyvojās svātceļotāju pulks nu Viškim, Ambeļmuizas un Augškalnes, kūpā 700 personu* (B.a. 1935: 414), savukārt rakstā aplūkotajā periodā – desmitos. Tas liecina par kājām svētceļojošo tradīcijas samazinājumu, kaut gan kopējais Aglonas svētku apmeklētāju skaits 21. gs ir pārspējis visus 20. gs. rādītājus un sasniedzis pat 450 000 apmeklētāju skaitu 2000. gadā.

Diahroniski izsekojami arī svētceļnieku statistiskie rādītāji, piemēram, svētceļnieku skaita izmaiņas grupā svētceļojuma laikā. Tā 20. gs. sākuma avotos atrodama vispārīga informācija par svētceļnieku skaita izmaiņām grupā, piemēram: *Te jim pisavinoj, parosti, klot ari vitejos draudzes procesija un tai ku tyvok pi Aglyunas, tu svatcelotoju skaits palik leloks un leloks* (Pudans 1929: 235). 21. gs. tradīcijā

šī statistika kļūst precīzāka, jo pamatā operē ar konkrētu statistiku, un emocionāli ekspresīvāka. Piemēram, 2014. gadā biedrības „Kalnu svētību kopiena” svētceļnieki stāsta, ka viņi izgājuši 27 cilvēku sastāvā, bet Aglonā iegājuši jau 68 (A/14/P/29), Smiltenes Sv. Jāzepa draudzes svētceļnieki kopā bijuši 12 cilvēki no 7 ģimenēm, ceļā 2 svētceļnieki esot pavadīti prom, bet četri iegūti klāt (A/14/P/28). Svētceļnieku grupā no Rīgas esot bijuši apmēram 30 cilvēki, “plus, mīnus divi” (A/14/P/8), bet Rīgas Sv. Marijas Magdalēnas draudzes svētceļnieki 2016. gadā atzīst, ka viņu grupa statistikai nepakļāvās (A/16/P/17). Svētceļnieku prezentācijas performatīvais raksturs pieļauj arī citas ekspresīvas manipulācijas ar statistiku, piemēram, Bebreņu svētceļnieki 2016. gadā savu skaitu noteica metonīmiski: svētceļojumā viņi izgājuši 100 kāju sastāvā, Aglonā iegājuši 160 kāju sastāvā (A/16/P/21).

Diahroniski skatāma arī informācija par svētceļnieku grupu sastāvu. 20. gs. 30. gados šī informācija ir vispārīga, piemēram: *Svātceļņiki ir ļūti dažaidi: izgleitoti un pavysam namōceiti, bogōtniki un nabogi, augsti stōvūšas personas un vīnkōršī sādžu ļaudis* (Latkovskis 1938: 282) vai: *iet kājīnieki, pa lielākais daļai sievietes* (Vanags 1936: 2). 21. gs. svētceļnieku prezentācijās dominē svētceļnieku dalījums vecuma grupās, uzsverot jaunāko, vecāko svētceļnieku grupas dalībnieku, kādreiz – svētceļnieku grupas vidējo vecumu. Visi šie elementi nereti tiek papildināti ar emocionāli ekspresīvām detaļām, kas ataino kopīgo emocionālo attieksmi pret attiecīgo sociālo grupu. Piemēram, Valmieras svētceļnieku grupa 2014. gadā informē, ka jaunākajam viņu grupas svētceļniekam ir 5 mēneši, vecākajam – tikai 66 gadi [pasvītrojums mans – A. J.-Š.], bet grupas vidējais vecums ir 22 gadi (A/14/P/7). Bērnu vecums nereti tiek fiksēts arī metonīmiski. Tā kustības „Laulāto tikšanās” prezentācijā 2014. gadā tiek pieteikti 58 cilvēki, 10 ratiņi, puse – bērni. (A/14/P/15).

Īpašā emocionālā attieksme pret jaunākajiem un vecākajiem svētceļojuma dalībniekiem parādās arī tēlainos metaforiskos vispārinājumos un pat atsevišķos svētceļnieku mises rituāla elementos. Piemēram, 2015. gadā Mātes Terēzes māsu draugu grupas prezentācijā jaunākais – vienu gadu vecais – svētceļnieks tiek raksturots kā saulstariņš, kas sildīja ceļu (A/15/P/17).

Nemainīgi svētceļnieku prezentācijās tiek datēts ar svētceļnieku ceļā pavadītais laiks un noietais ceļš. Jau 20. gs. liecībās atrodama informācija par svētceļnieku noieta ceļu: *Cylvāki gōja kōjom symts un vairōk kilometru* (Strods 1939: 41), arī 21. gs tā ir populāra prezentāciju tēma, kas nereti tiek papildināta arī ar maršruta un pārvietošanās veida raksturojumu. Vienkāršākais faktoloģiskais izklāsts parasti informē par noieta dienu un kilometru skaitu (180 km vienā nedēļā no Madonas (A/14/P/16), 120 km sešās dienās no Jēkabpils (A/14/P/11) u. tml.). Zināma ekspresija tiek panākta, mērot noieta ceļu mazākās vienībās – metros un pat soļos. Piemēram, 2014. gadā prezentācijā Rēzeknes Jēzus Sirds draudze norāda, ka viņi nogājuši 105,3 km (A/14/P/10), bet Balvu svētceļnieki 2016. gadā esot nogājuši 155 km, 200 000 soļus katrs 8 000 000 soļu kopā tuvāk Dievam (A/16/P/7). Arī laika precīzās datēšanas paņēmieni iezīmē būtiskus svētceļojuma aspektus. Piemēram, Nacionālo bruņoto spēku svētceļnieki atklāj, ka 290 km tālo ceļu ir veikuši ar kājnieku cienīgu

ātrumu – 6 km stundā (A/14/P/30), savukārt Rīgas Sv. Alberta draudzes svētcēlnieki 2014. gadā esot nogājuši 285 km, izgājuši 1. augustā, bet Aglonā ienākuši 14. augustā četros no rīta (A/14/P/18). Šāds fakts uzrāda jau vēsturiski svētcēlniekiem piedēvēto garīgo mērķtiecību, nebaidīšanos no ceļa grūtībām, spēju pārvarēt sadzīviskas problēmas: *Svētcēlnieki daudz nasarēkinoj ar tū, kur gulēs, kai paēss. Taču jī nasadūd laiceigūs ērteibu maklātu* (Latkovskis 1938: 283).

Svētcēlnieku maršruti un noietais ceļš vēlreiz, papildus jau vizuālajos kodus fiksētajai informācijai, norāda uz svētcēlnieku ģeogrāfiju, uzsver Aglonas kā starptautiskas svētvietas statusu. Nereti šo ģeogrāfiju papildina arī īpašais uzsvars uz svētcēlnieku pārvietošanās veidu. Sākot ar 21. gs. arvien populārāka kļūst svētcēlošana ar divriteņiem. 2015. gadā svētcēlnieku grupa no Polijas mēroja ar velosipēdiem 550 km līdz Aglonai (A/15/P/24).

Beidzot precīzās datēšanas paņēmieni izmantoti arī atsevišķu svētcēlojuma notikumu prezentācijai. Piemēram, Baltinavas svētcēlnieku grupa 2014. gadā informē, ka svētcēlojuma laikā izdzēruši 38 litrus piena, apēduši 365 paciņas makaronu, piedzīvojuši 11 lapseņu kodienus, izlietojuši 200 ml pretodu līdzekļa, uzdāvinājuši 4 kg sveču un visiem dāvājuši mīlestību (A/14/P/33). Prezentācijas ekspresiju rada ne tikai faktu uzskaitījums, bet arī atsevišķu emocionālu svētcēlojuma detaļu izcelšana. Tā 2014. gadā svētcēlnieki no Rīgas esot piedzīvojuši uzbrukumu ar cirvi (A/14/P/14), bet Madonas svētcēlnieki iedzīvojušies 40 tulznās, un tās visas esot bijušas vienam svētcēlniekam – Adrianam (A/14/P/16).

Kopumā precīzās datēšanas paņēmieni papildina vizuālo simboliku ne tikai ar faktoloģisku, bet arī emocionāli ekspresīvu informāciju, paplašina svētcēlojuma rituāla diahronisko izpratni, ilustrē rituāla centrālās spēku darbību, pretendējot uz jaunu postmodernajam laikmetam tipisku performances elementu reprezentāciju svētcēlojuma rituālā.

Stilizācija un poētiskā jaunrade

Ar stilizāciju rakstā apzīmēta tā svētcēlnieku prezentācijas daļa, kas aptver dažādus poētiskus naratīva fragmentus, galvenokārt dzejoļus un dziesmu tekstus, kuros saskatāma citu kultūras slāņu (folkloras, popkultūras) iezīmju atdarināšana. Dihroniski šī svētcēlnieku prezentācijas daļa sakņojas tradicionālos svētcēlojuma repertuāra priekšrakstos, kur galvenā vieta atvēlēta lūgšanām un garīgo dziesmu dziedāšanai, izslēdzot jebkādus laicīgus tekstus: *Šaidā nūskaņojumā svātcēļotōji atzeist par pīdauzeibu sarunas par laiceigom lītom, tōpēc dzīd Dīva mōtes gūdynōšonas dzīsmes* (Pūrmalīte 1936: 411). 21. gs. svētcēlojuma rituāla verbālajā kodā ieviesušās izmaiņas, kas vērojamas gan rituālo pārbaudījumu daļā, gan arī noslēguma posmā, respektīvi, svētcēlnieku grupu prezentācijā.

Jau iepriekš tika minēts, ka rituāls ir cieši saistīts ar kolektīvo atmiņu. Kā norāda K. Vulfs, rituāls darbojas kā mimētisko procesu ierosinātājs; tas nekad nav mehāniska iepriekšējo rituāla izpildījumu kopija, katrs rituāla izpildījums ir jauns inscenējums, kas ietekmē iepriekšējo darbību modifikācijas. K. Vulfs uzsver, ka rituālā apvienojas

vēlme darīt kā citi, un vienlaikus atšķirties no citiem, izcelties (pēc: Wulf 2015: 17). Tieši stilizācijas ir veids, kā variējas tradicionālais sakrālais diskurss, uzņemdamas ietekmes no tādām kultūras sfērām kā, piemēram, folklorā un popkultūrā.

Folkloras un folklorizējošos tekstu stilizācija svētceļnieku prezentācijās parādās divējādi. Pirmkārt, tā ir dziesmu folkloras ritma vai atsevišķu citātu izmantošana prezentācijās. Piemēram, 2014. gadā labdarības organizācijas „Caritas” svētceļnieku moto – *Kur tu teci, svētceļniek?* (A/14/P/14) – rada analogiju ar populāro tautasdziesmu „Kur tu teci, gailīti mans”, Ludzas katoļu baznīcas svētceļnieku pašsacerētā svētceļojuma retrospekcija – *Ēdiet griķus svētceļnieki/ Par visiem putrainiem* (A/15/P/15) – veidota, izmantojot tautasdziesmu ritma elementus un stilistiskas konstrukcijas.

Stilizācijai izmantotas arī populāras folklorizējušās dziesmas, piemēram, par latviešu strēlnieku himnu atzītā „Mirdzot šķēpiem zeltsaules staros” pārveidota par svētceļnieku dziesmu “Mirdzot krustam zeltsaules staros” konsultatīvā centra „Lotoss” organizētā svētceļojuma repertuārā. Kā norāda paši svētceļnieki, šī dziesma viņus iedvesmojusi doties uz priekšu, neskatoties uz ceļa grūtībām un kā grupas himna tika izpildīta arī svētceļnieku misē (A/15/P/18).

Svētceļojuma tematikas diskursā iefiltrēti arī popmūzikas dziesmu fragmenti. Piemēram, 2015. gadā kāda grupa izpildīja pašsacerētu dziesmu, kurā tika izmantots piedziedājums no J. Petera (vārdi) un R. Paula (mūzika) dziesmas „Ai, dundur, dundur”, bet tekstā tika apspēlēti dažādi svētceļojuma notikumi: *Dundurs ceļā pavādīja, lielas sāpes padarīja, ai, kā sāp!*/ *Mežā sēnes salasīja, garda mērce, garda zupa, ai, kur guards!* (A/15/P/20). Savukārt 2016. gadā svētceļnieki no Jēkabpils izpildīja Aivara Neibarta un Jāņa Groduma populārās dziesmas „Ziņģe par bailēm” stilizāciju svētceļojuma tematiskajā aplocē: *(..) situ kāju pret ceļu,/ situ dūri pret krūtīm,/ ai, bailes, bailes, ai kādas bailes,/ smaidi un smaidīt liec!* (A/16/P/18).

Otra rituāla centrīces spēku svira svētceļojuma verbālajā kodā ir individuāli poētiski sacerējumi, kuros kā caurviju motīvs saglabājas ticības, Dieva cildinājuma un svētceļnieka būtības retrospekcija, piemēram: *Mēs Viļānu svētceļnieki esam,/ Katrs savu trauslo sirdi nesam* (A/14/P/24), *Никакого больше стресса,/ Для Иисуса я принцесса* (A/15/P/13), *Vai tu bagāts, vai tu plīks,/ Dievs ar tevi galā tiks* (A/14/P/32) u. tml.

Svētceļnieku grupu verbālie kodi uzrāda svētceļojuma rituālam kopumā piemītošo ambivalenci un iezīmē ne tikai tekstu, bet arī paaudžu un vērtību dialogu.

Secinājumi

Svētceļojums uz Aglonu nenoliedzami uzskatāms par vienu no būtiskākajām kultūras vērtībām Latvijā. Tā īpašo nozīmi apliecina tradīcijas vitalitāte: neskatoties uz vēsturiskajām peripetijām, Aglonas svētceļojuma tradīcija saglabājusies jau vairāk nekā gadsimta garumā, izveidojusies par rituālajā praksē un kopienas sociālajā atmiņā nostiprinātu vērtību. Vienlaikus tā nav sastingusi pagātnes vērtība, bet gan dzīvo savu, rituāla dialektiskajai attīstībai atbilstošu dzīvi, ko apliecina arī

rakstā veiktais svētceļojuma kā pārejas rituāla viena posma – svētceļnieku grupu prezentāciju – rituālas valodas audiovizuālo kodu raksturojums. Lai gan svētceļnieku grupu prezentācijas šķietami nepieder pie klasiskas svētceļojuma rituāla struktūras, tas uzskatāms par vienu no svētceļojuma rituāla trešā posma – rituāla dalībnieku iekļaušanās jaunajā pasaulē – modifikācijām. Kā liecina audiovizuālo kodu analīze, svētceļnieku grupu prezentāciju performatīvais un retrospektīvais raksturs ļauj atklāt daudzslāņainu kultūras vērtību dialogu, kas īstenojas rituāla subjektu, tekstu un darbību līmenī.

LITERATŪRA

- B. a. (1935). Aglyuna 15. augustā. *Katōļu Dzeive* 11. 413–423.
- B. a. (1936). Gaidas noietnēs. *Jaunākās Ziņas* 172.
- B. a. (1938). Aglyuna 15. augustā. *Katōļu Dzeive* 11. 404–408.
- B. a. (2016). Dieva Žēlsirdības gada noslēgšana Aglonas bazilikā. <http://katolis.lv/zinas/backPid/30/category/notikumu-kalendars/article/dieva-zelsirdibas-gada-noslegsana-aglonas-bazilika.html>, sk. 22.12.2016.
- Craughwell, Thomas (2011). *Saints Preserved: An Encyclopedia of Relics*. New Yourk: Image Books.
- Gennep, Arnold (2004). *The Rits of Passage*. London: Routledge.
- Gulbeniets (1909). Latgale. *Liepājas Atbalss* 195.
- Gusāns, Ingars (2012). Latgolys karūgs. Šuplinska, I. (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca*, I. Rēzekne: Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 282–283.
- Howes, David (2003). *Sensual Relations: Engaging the Senses in Culture and Social Theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Karamiševa, Kristīne (2014). Ko meklē svētceļnieks? <http://katolis.lv/ru/biblioteka/tematiskais-katalogs/gariga-dzive/ko-mekle-svetcelnieks.html>, sk. 21.12.2016.
- Latkovskis, Leonards (1938). Svātceļojums. *Katōļu Dzeive* 8. 282–284.
- Miķelsone, Māra (2011). Aglonas bazilika. *Ir*. <http://www.irlv.lv/2011/8/11/aglonas-bazilika>, sk. 10.12. 2016.
- Pudans, Juris (1929). Svatcelotoji. *Katōļu Dzeive* 8. 234–236.
- Puisāns, Tadeušs (1984). Katolicisma spēka avoti Latgalē. *Žurnāls* 5. 30–33.
- Pūrmalīte (1936). Pi Dīva Mōtes nōc! *Katōļu Dzeive* 11. 411–412.
- Ralls, Karen (2007). *Knights Templar Encyclopedia: The Essential Guide to the People, Places, Events, and Symbols of the Order of the Temple*. Franklin Lakes: Career Press.
- Stikāne, Vija (2011). Svētceļnieki Turaidā. Viduslaiku liecības. <http://www.turaida-muzejs.lv/2011/09/svetcelnieki-turaida-viduslaiku-liecibas-2/#.WFTx2Izjjo0>, sk. 17.12.2016.
- Strods, Pīters (1939). Pavests Pijs XI un Latvija. *Zīdūnis* 2. 40–49.
- Svatceļotojs (1928). Reigas Katoļu Jaunotnes svatceļojums uz Aglyunu. *Katōļu Dzeive* 17. 292–293.
- Turner, Victor (1979). *Process, Performance, and Pilgrimage: A Study in Comparative Symbolology*. New Delhi: Concept Publishing Company.
- Vanags, K. (1936). Svētceļojums uz Aglonu. *Rīts* 223.
- WHL – World Heritage List. <http://whc.unesco.org/en/list>, sk. 14.12.2017.
- Wulf, Christof, Zirfas Jörg (2004). *Die Kultur des Rituals. Inszenierungen. Praktiken. Symbole*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Wulf, Christoph (2015). *Zur Genese des Sozialen: Mimesis, Performativität, Ritual*. Bealefeld: Transcript Verlag.
- Байбурин, Альберт (1993). *Ритуал в традиционной культуре*. Санкт-Петербург:

Наука.

Калужникова, Екатерина (2007). *Паломничество как ритуал: сущность и культурно-исторические типы*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата культурологии. Екатеринбург. <http://elar.wrfu.ru/bitstream/10995/1840/1/urgu0450s.pdf>; sk. 14.12.2016.

Тэрнер Виктор (1983). *Символ и ритуал*. Москва: Наука.